

Національний університет «Одеська юридична академія»

Робоча група з питань розвитку кримінального права
Комісії по правовій реформі при Президентові України

Робоча група з питань кримінального та кримінального процесуального права
Науково-консультативної ради при Голові Верховної ради України

Південний регіональний центр Національної академії правових наук України
Кафедра кримінального права НУ «ОЮА»

Одеський місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права»

Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,

*присвяченої 25-річчю утворення
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

**м. Одеса
9 грудня 2022 р.**

«Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 9 грудня 2022 року. Укладачі: Є.Л. Стрельцов, В.П. Кедик. Відп. редактор Є.Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 09.12.2022. – 214 с.

У збірнику представлені тези доповідей та повідомлень, які були оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану», присвяченій 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія», яка відбулась 9 грудня 2022 року на базі Південного регіонального центру Національної академії правових наук України та кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія». Збірник розрахований на науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів, магістрантів та студентів, практичних працівників, всіх, кого цікавлять сучасні проблеми кримінального права.

Відповідальний за випуск:
д.ю.н., професор Є.Л. Стрельцов

Тези друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори.

<i>Кріпак Н.Г.</i> ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В ЗАРУБІЖНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	178
<i>Купенко А.І.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ.....	180
<i>Лупу В.С.</i> ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	183
<i>Мазур Ю.С.</i> ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО УЧАСТІ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ.....	186
<i>Мархайчук Д.М.</i> ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	188
<i>Наливайченко В.О.</i> МАРОДЕРСТВО: ЧИ ВСІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, СКОЄНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ, Є МАРОДЕРСТВОМ?	191
<i>Рачок А.І.</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ.....	193
<i>Саїк О.Б.</i> ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА, ЯКА ВПЛИВАЄ НА КВАЛІФІКАЦІЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	195
<i>Стащук А.Ю.</i> КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ.....	197
<i>Тарасенко М.Л.</i> ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРЗЛОЧИНІВ.....	200
<i>Філімончук М.О.</i> КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ.....	203
<i>Штанько Ю.А.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	206
<i>Ядаменко О.О.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО ТА ІНШІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ДІЇ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД.....	208
<i>Язаджи В.С.</i> ПРОГАЛИНИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ У СФЕРІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОГО РУХУ.....	210
Streltsov Yevgen. CRIMINAL LAW IN THE CONDITIONS OF THE EMERGENCY (CONFERENCE PRESENTATION)	212

*Стащук А. Ю.,
студентка 1-го курсу
магістратури факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

*науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Кедик В.П.*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Актуальність теми дослідження. Незважаючи на те, що в Україні вже 10 місяці триває повномасштабна війна, яка розпочата Російською Федерацією, а з 05 год. 30 хв. 24 лютого 2022 року на всій території України Указом Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року введено воєнний стан [4], на сьогодні також актуальним залишається питання вчинення кримінального правопорушення в умовах надзвичайного стану. Зокрема, окремого з'ясування потребує саме поняття «кримінальне правопорушення в умовах надзвичайного стану», його ключові ознаки та відповідна класифікація за різноманітними критеріями. Також, доцільним є порівняння наслідків вчинення кримінально протиправного діяння в умовах воєнного та надзвичайного станів, оскільки сучасний законодавець, вносячи «поспішні» зміни у Кримінальний кодекс України як реакцію на введення воєнного стану в країні, також неодноразово цими змінами торкається і надзвичайного стану.

Стан дослідження. У кримінально-правовому розрізі надзвичайний стан (а з ним і воєнний) досліджували такі відомі вчені, як: О. О. Дудоров, В. А. Клименко, О. О. Кравчук, Р. О. Мовчан, В. О. Навроцький, Є. О. Письменський, А. А. Стрижевська, М. І. Хавронюк, С. Д. Шапченко, О. М. Шармар, та інші. Однак, попри значну когорту досліджень, чимало проблемних питань і надалі залишаються вкрай актуальними і потребують окремого з'ясування молодими вченими.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є з'ясування поняття кримінального правопорушення, вчиненого в умовах надзвичайного стану, виокремлення його ключових ознак та проведення своєрідної науково класифікації. Крім того, за мету ставлю собі також дослідження останніх новел у кримінальному праві, які торкаються питання надзвичайного стану.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 року, надзвичайний стан - це особливий правовий режим, який може тимчасово вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних

прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.[3]

Варто зазначити, що у вищезгаданому законі не міститься жодних вказівок на будь-які особливості, які б стосувалися реалізації положень Кримінального кодексу України в умовах надзвичайного стану. На мою думку, така ситуація є цілком логічною і закономірною, адже відповідно до ч.3 статті 3 Кримінального кодексу України кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим кодексом. [1] З огляду на це, будь-які особливості, які стосуються кримінальних правопорушень в умовах надзвичайного стану, необхідно шукати саме в Кримінальному кодексі України. Однак, при комплексному аналізі положень цього кодексу стає зрозумілим, що поняття надзвичайного стану згадується лише:

1. Як обставина, що обтяжує покарання (п.11 ч.1 ст.67 Кримінального кодексу України);
2. Як обов'язковий елемент об'єктивної сторони кримінального правопорушення (ст.114-2 Кримінального кодексу України);
3. Як кваліфікуюча та особливо кваліфікуюча ознака кримінальних правопорушень (ч.4 ст.185, ч.4 ст.186, ч.4 ст.187, ч.4 ст.189, ч.4 ст.191, ч.3 ст.201-2, ч.2 ст.238 Кримінального кодексу України).

Проте, слід наголосити і на тому, що кримінальний кодекс оперує також і такою категорією як «інші надзвичайні події». Зокрема, згадка цього терміну є у ч.3 статті 42 (діяння, пов'язане з ризиком) та у тому ж таки п.11 ч.1ст.67 (обставини, що обтяжують відповідальність) Кримінального кодексу України. Саме тому, у цьому контексті виникає логічне запитання: у чому полягає різниця між «надзвичайним станом» та «іншими надзвичайними подіями».

Ряд науковців, зокрема О.О.Дудоров та Є.О.Письменський, зазначають, що під «іншими надзвичайними подіями» слід розуміти «такі події, які здатні зумовити введення надзвичайного стану, але характеризуються рівнем, нижчим за загальнодержавний (регіональний або місцевий)» [5] До прикладу, це можуть бути: велика пожежа, аварія на підприємстві, стихійне лихо, повінь, землетрус, ураган, тощо. З огляду на такий підхід вчених, який підтримую і я, можна дійти висновку, що під поняттям «інша надзвичайна подія» законодавець мав на увазі «надзвичайну ситуацію» – поняття, яке вживається у п.24 ч.1 ст.3 Кодексу цивільного захисту України [2]. Таким чином, для узгодження положень законодавства я пропоную замінити у Кримінальному кодексі України термін «інші надзвичайні події» на чітко визначене законодавче поняття «надзвичайна ситуація».

Повертаючись до основної мети даного дослідження, а саме – визначення поняття кримінального правопорушення в умовах надзвичайного стану, пропоную ввести в науковий обіг наступну дефініцію: кримінальне правопорушення в умовах надзвичайного стану – це передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення у період дії особливого правового режиму (в Україні чи в окремих її місцевостях), який введено при виникненні надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня.

З вищенаведеного визначення можна зробити висновок про те, що ключовою ознакою кримінального правопорушення в умовах надзвичайного стану є те, що таке правопорушення повинно вчинятися винятково в період дії цього особливого правового режиму і саме через це характеризуватись більшою суспільною небезпечністю, ніж таке ж правопорушення, але вчинене у «мирний час». Усі інші ознаки залишаються такими ж, що й характерні для будь-якого кримінального правопорушення, а саме: протиправність, винність, суспільна небезпечність та наявність суб'єкта.

Щодо класифікації кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, то описані вище згадки поняття «надзвичайний стан» в Кримінальному кодексу України дають можливість провести наступну класифікацію:

1. За обов'язковістю у складі кримінального правопорушення:

А) кримінальні правопорушення, у яких надзвичайний стан виступає обов'язковим елементом об'єктивної сторони (ст.114-2 Кримінального кодексу України);

Б) кримінальні правопорушення, у яких надзвичайний стан не є частиною складу (ст. 164, 169, 173, 175 тощо).

2. За характером суспільної небезпечності:

А) кримінальні правопорушення, у яких надзвичайний стан є ознакою основного складу (ст.114-2 Кримінального кодексу України);

Б) кримінальні правопорушення, у яких надзвичайний стан є кваліфікуючою або особливо кваліфікуючою ознакою (ч.4 ст.185, ч.4 ст.186, ч.4 ст.187, ч.4 ст.189, ч.4 ст.191, ч.3 ст.201-2, ч.2 ст.238 Кримінального кодексу України).

3. За сферою суспільних посягань:

А) у злочинах проти основ національної безпеки (ст.114-2 Кримінального кодексу України)

Б) у кримінальних правопорушеннях проти власності (ч.4 ст.185, ч.4 ст.186, ч.4 ст.187, ч.4 ст.189, ч.4 ст.191 Кримінального кодексу України)

В) у кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності (ст.201-2 Кримінального кодексу України)

Крім того, усі кримінальні правопорушення, які вчиняються в умовах надзвичайного стану передбачають наявність у суб'єкта кримінального правопорушення форми вини у вигляді умислу.

Висновок. Підсумовуючи результати даного дослідження, слід зазначити, що надзвичайний стан є особливим правовим режим, який вводиться на території України у випадках та в порядку передбаченому Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану». Введення на території України чи в окремих її місцевостях зазначеного правового режиму автоматично підвищує суспільну небезпечність окремих діянь, передбачених Кримінальним кодексом України, вчинення яких тягнутиме за собою значно вищу міру відповідальності у порівнянні з тим, якби таке діяння було вчинено особою за відсутності правового режиму надзвичайного стану.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 року – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

3. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 року – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

4. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка [10-те вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2018. 1360 с